

2022. MÁJUS-JÚNIUS | 5-6. SZÁM

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

2022. május-június | 5-6. szám

Tartalomjegyzék

A 70 ÉVES BARANYI ANNA KÖSZÖNTÉSE

- 3** A művek bővületében – **Dr. Ninkov K. Olga** életútinterjúja
dr. Baranyi Anna művészettörténésszel
- 59** **Papdi Izabella:** Baranyi Anna bibliográfiája (1977–2021)
- 126** **Kucor Tamara:** A historizmus és a szecesszió mezsgyéjén – Adalék
Bácskossuthfalva építészettörténeti kutatásaihoz (tanulmány)
- 138** **Korhecz Papp Zsuzsanna:** Oláh Sándor festéstechnikája és -kellékei
(tanulmány)
- 153** **Vastag Gázsó Hargita:** Párhuzamok és kötődések – Munk Artúr író és
Oláh Sándor képzőművész (tanulmány)
- 170** **Borz Zsófia:** 70 – 30 – 20 – Jubileumi érmek a Zenetörténeti Múzeum
gyűjteményéből (tanulmány)
- 184** **Gombos László:** Baranyi Anna működése a Zenetörténeti Múzeum-
ban (tanulmány)

A fedőlapon és a számban ????? közöljük.

GOMBOS LÁSZLÓ

Baranyi Anna működése a Zenetörténeti Múzeumban

Baranyi Anna tevékenysége a budapesti Zenetörténeti Múzeum három évtizedét öleli fel: 1992. október 1-jén, 30 évvel ezelőtt lépett a múzeum kötelékébe, amelynek 2002-től, 20 éven át volt a vezetője. A személy és az intézmény előélete számos hasonlóságot mutat. A kilencvenes évek elején mindketten fiatalnak számítottak, de már jelentős szakmai múlttal rendelkeztek. Anna szerbiai tanulmányai és a szabadkai Városi Múzeumban töltött évtizede (1981–91) során rengeteg tapasztalatot szerzett a művészettörténet és a kiállításrendezés terén, azaz nem számított kezdőnek annak ellenére sem, hogy Magyarországon alapvetően eltérő környezetben, megváltozott lehetőségek és elvárások között kellett közel 40 évesen új életet kezdenie. Ekkor, a kilencvenes évek elején – Anna életútjához hasonlóan – a Zenetörténeti Múzeum is harmadik korszakába lépett: az 1969-es alapítást követően a gyarapodás évei következtek, 1984-ben költözött jelenlegi épületébe, majd a múzeum tevékenységében a rendszerváltás után, Anna érkezésének idején új szempontok és tematikák kerülhettek előtérbe. Sosem volt önálló intézmény: a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének részeként kezdte pályafutását a Budai Várban, az Úri utca 9-ben. Vezetője 1969-től 2002-ig Falvy Zoltán (1928–2017) zenetörténész volt, aki 1980 és 1998 között a Intézet igazgatói tisztét is betöltötte. A múzeumnak eleinte nem volt se gyűjteménye, se kiállítóhelye, így – miközben Baranyi Anna épp tudásának alapjait rakta le egy másik országban – a beérkező hangszerek, képzőművészeti alkotások, fotó- és adattári dokumentumok révén létrejöhetnek azok a gyűjtemények, amelyek ma is meghatározzák a múzeum struktúráját.

1984-ben fejeződött be – szintén a Budai Várban – a Táncsics Mihály utca 7. szám alatti Erdődy–Hatvani-palota felújítása. Az átalakításokat eleve annak figyelembevételével végezték, hogy az impozáns barokk épület az MTA Zenetudományi Intézet otthona legyen. A munkaszobák, a koncert- és konferenciaterem, illetve a díszterem mellett jelentős méretű kiállítóteret alakítottak ki, ezáltal a múzeum tevékenységében a gyarapodás után a gyűjtemények bemutatása kerülhetett előtérbe. 1985-ben nyílt meg *A zeneélet és a hangszeres kultúra emlékei Magyarországon* című állandó kiállítás, amelyhez két évvel később az Intézet osztályaként működő Bartók Archívum *Bartók műhelyében* című tárlata csatlakozott.

Ugyanebben az időszakban a Szabadkán élő Baranyi Anna számára is meghatározó lett a kiállítási munka, majd a művészettörténész és a múzeum története 1992-ben kapcsolódott össze, és közös mederben folyt tovább. A fenntartó intézmény elsősorban a zenetudományi kutatásra koncentrált (főbb területei: Bartók munkássága, magyar zenetörténet, népzene és néptánc, gregorián ének), Falvy Zoltán kiváló munkatársa, Sz. Farkas Márta (1938–2017) révén azonban a művészettörténet is képviseltette magát, mivel ő zenetörténész és művészettörténész volt egy személyben. Azáltal is lehetősége volt Anna munkájának támogatására, hogy 1980-tól 1995-ig egyben a Zenetudományi Intézet ügyvezető igazgatója is volt. Márta lett a legfontosabb közvetítő láncszem Anna és közötttem: nyugdíjba vonulása után továbbra is szoros baráti kapcsolatban maradt Annával, az Intézetben pedig 2002 és 2007 között gyakran megfordult, mivel együtt szerkesztettük a *Dohnányi Évkönyvek* öt kötetét.

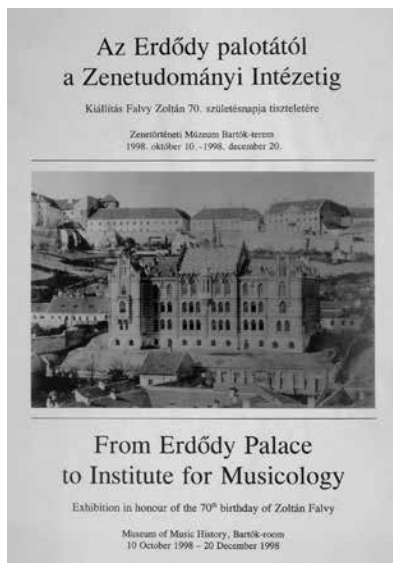
Szinte fordulattal ért fel a múzeum működésében, hogy 1994–95-ben Baranyi Annának köszönhetően időszakai képzőművészeti kiállítások egész sorára került sor. 1994. március 25-én nyílt meg *A zene a magyar éremművészetben 1898–1993*, 1995. március 16-án a *Budahelyi Tibor. Egy hang nyoma*, május 4-én a *Várnagy Ildikó. Jelírások modern zenére*, szeptember 26-án pedig a *Bartók a képzőművészetben* című tárlat. A sorozat ezt követően sajnos megszakadt, mivel az intézet Bartók-termét már csak ritkán adták át ilyen célokra, a kiállítótermeket pedig továbbra is az említett állandó hangszer- és Bartók-kiállítás foglalta el. Anna a követ-

kező hat évben 1998-ban, Falvy igazgató 70. születésnapja alkalmából kapott ismét lehetőséget kiállítás rendezésére az elegáns teremben, *Az Erdődy palotától a Zenetudományi Intézetig* címmel (1. kép).

Jómagam csak az utóbbi húsz évben lehettem közelebbi tanúja Anna munkásságának, bár nagyjából vele egyidőben, zeneakadémiai éveim alatt kerültem én is kapcsolatba a Zenetudományi Intézettel (tanárain többsége egyben az intézet kutatói voltak). 1994 tavaszától jártam rendszeresen az épületbe, útjaink azonban ekkor még ritkán, legfeljebb a munkahelyi rendezvények alkalmával keresztelték egymást. Zenetörténeusként az érem másik oldaláról tapasztaltam meg, hogy a múzeum tevékenysége még milyen kevésbé tartozott a zeneész munkatársak látókörébe.

A könyvek, kották, hangfelvételek és kéziratos dokumentumok információforrást jelentettek számunkra, a tárgyak és műalkotások azonban távol álltak mindennapjainktól. Annának és a múzeum példájának fontos szerepe volt abban, hogy ez mára megváltozhatott.

2002. július 25-én került sor a *Dohnányi Ernő emlékére születésének 125. évfordulóján* című kiállítás megnyitására, amelynek háttérmunkálataiban végre én is részt vehettem (2. kép). Ezt annak köszönhettem, hogy a Kulturális Minisztérium (NKÖM) az év elején Dohnányi Archívumot hozott létre az intézet keretén belül, engem pedig átvezényeltek a Legújabbkori Zenetörténet Osztályról, hogy a kívülről érkezett zongoraművész mellett egy zenetörténeuskutató is legyen az archívum mindössze két fős csapatában. Így természetes volt, hogy a zenei témákat mi szállítottuk a

1. kép: Baranyi Anna kiállítása Falvy Zoltán 70. születésnapjára, 1998

2. kép: Kiállítás Dohnányi Ernő születésének 125. évfordulóján, 2002

újabb fordulópontot jelentett a múzeum életében. Falvy Zoltán nyugdíjba vonulásával Anna került a múzeum élére, és egy-egy ifjú segítőt nem számítva hosszú ideig egyedül maradt a tengernyi teendő közepette. Ekkor indult ugyanis az Erdődy–Hatvani-palota felújítása, modernizációja és rekonstrukciója Tallián Tibor igazgató vezényletével. Anna számára ez a kiűzetés, vándorlás, beköltözés és újjáépítés hét szűk esztendejét jelentette. Vele párhuzamosan jómagam például két év alatt öt alkalommal költöztem a Dohnányi Archívum gyűjteményével és eszközeivel együtt egyik szobából a másikba, a földszintről az első vagy a harmadik emeletre és vissza, de mindez csupán sétagalopp lehetett a múzeumi irodák, termek, raktárak és lépcsőház alapvető átalakítása közepette, amikor a nagyméretű gyűjtemény mozgatása és megóvása heroikus feladatot jelentett. Vándorlás közben, valahol a puszta közepén találkoztunk Annával: egy ideig én is a kiállítás romjai között kaptam menedéket íróasztalommal és eszközeimmel együtt, majd mivel évről évre jobban késett és

kiállításhoz, amelyben az Anna elképzelései szerint megjelenő látványelemek domináltak. A képek, kották, tárgyi emlékek ismét a Dunára néző Bartók-teremben kaptak helyet, középen Dohnányi különleges, félköríves billentyűzetű Bösendorfer zongorájával (3. kép). A kiállított tárgyak jelentős részét, amelyek nem a Zenetörténeti Múzeum birtokában voltak (dombormű, asztali lámpa, karmesteripálca-tartó stb.), az elkövetkező években a Dohnányi Archívum vásárolta meg azzal a céllal, hogy hamarosan ezek is a múzeum leltárába kerüljenek.

A 2002-es Dohnányi-emlékév

3. kép: Dohnányi Bösendorfer zongorája a Bartók-teremben, 2002

fogyott a Dohnányi Archívum minisztériumi támogatása, előbb fél, majd 2009-től teljes munkaidőben átkerültem a Zenetörténeti Múzeumhoz. A kiállítások készítése a felújítások közepette sem szünetelt teljesen, és ettől kezdve Anna mint osztályvezető máig valamennyi munkában részt vett akkor is, ha éppen nem ő volt a kurátor. 2006 tavaszán külső helyszínen, Párizsban került sor az *Hommage à Bartók 125* tárlatra, április és október között a Zenetörténeti Múzeum egyik nagyobb termében Tallián Tibor rendezte a *Bartók útján*, 2007 nyarán pedig Anna és Vikárius László az *Édes Dittám* kiállítást, utóbbit Bartókné Pásztory Ditta hagyatékából. Ugyanitt 2007 decemberében Bónis Ferenc *Visszatekintés* címmel emlékezett meg Kodály Zoltán születésének 125. évfordulójáról. A technikai megvalósítás, a kölcsönzések lebonyolítása, a feliratok és a katalógus elkészítése rám maradt, így e közel fél évig tartó munka révén már ekkor Baranyi Anna közvetlen kollégája lehettem (4. kép).

4. kép: Gombos László, Bónis Ferenc és Baranyi Anna a Kodály-kiállításon, 2008

A Zenetörténeti Múzeum teljes pompájában történő megnyitása egy újabb teljes bezárást követően érkezett el 2009. május 26-án a bicentenáriumi *Joseph Haydn és Magyarország* kiállítással, nyolc teremben és 450 négyzetméteren. Szerencsés pillanatban jött ez a nemzetközi zenei életet is megmozgató évforduló. A tervek megvalósítása a Magyar Nemzeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Zenetudományi Intézet összefogásával sem ment olyan egyszerűen, mint ahogy vártuk, még ha a három intézmény szakemberei példás elhivatottsággal segítették is a közös munkát. A gazdasági válság közepette Annának folyamatosan rajta kellett tartania az ujját Fortuna ütőerén, hogy ne hagyjon alább szerencsecsillagunk: a szükséges anyagi támogatás megérkezzen, és hogy a saját és kölcsönzött műtárgyakat megfelelő vitrinekben tudjuk elhelyezni. Könnyen elbukhattunk volna, ha Tallián Tibor igazgató nem karolja fel a projektet, restaurátorunk, az ezermester Gerő Péter nem áll elő a technikai ötletek egész tárházával, vagy Koltai György cége, a Novastore Kft. nem hitelezi meg a leszállított és összeszerelt vitrineket.

A múzeum újjáéledése igazi sikertörténet lett, és lehetőséget adott két további nagy volumenű, látványos kiállítás megrendezésére: 2010. október 1-jén nyílt meg Tallián Tibor *Opera és nemzet*, majd napra pontosan egy évvel később Eckhardt Máriának, a Liszt Múzeum vezetőjének *Liszt és a társművészetek* című kiállítása. Előbbivel Erkel Ferenc, utóbbival Liszt Ferenc születésének 200. évfordulóját ünnepeltük, a termekben a nagy mesterek eredeti kottakéziratai, levelei, korabeli dísz tárgyak, pompás bútorok és fényképfelvételek mellett kiváló művészek festményei, szobrai és grafikái kaptak helyet (többek között Giergl Alajos Erkelről, valamint Munkácsy Lisztről készített alkotása).

Az impozáns Erkel-tárlatot megelőzően, hogy egész évben kihasználjuk a termeket, 2010 tavaszán a múzeum első harmadában *Magyar zeneélet 1800* címmel állítottam össze kiállítást, amelyhez június 3-án két másik téma csatlakozott: Baranyi Anna és Vikárius László *Anno 1910* név alatt Bartók és Kodály első szerzői estjeiről emlékezett meg történeti és képzőművészeti ritkaságokkal, jómagam pedig Dohnányi Ernő halálának 50. évfordulója alkalmából készítettem tárlatot. Úgy hiszem a legmélyebb benyomást azok a tárgyak jelentették a látogatóknak, amelyek most először kerültek nyilvánosság elé Kodály Zoltán hagyatékából: a mester és felesége műtárgyai, eszközei, ruhái, egyedi kialakítású edényei és mindegyikük kettejük csodálatos porcelán étkészlete.

E néhány év alatt Annának köszönhetően kialakult az a munkamegosztás, amely később is jellemezte a Zenetörténeti Múzeumot: mindenki azt végezte, amihez leginkább affinitása volt, ezernyi szálon kiegészítve a másik tevékenységét. Anna tudott mindenről, egybegyűjtötte a nagytekintélyű külső szakemberek tudását is, és amikor munkáról volt szó, úgy tett, mint a jó hadvezér, aki nem azt kiáltja, hogy „előre”, hanem azt, hogy „utánam”.

Baranyi Anna múzeumépítő tevékenységének csúcspontját a *Hangszerek Magyarországon a 18. század második felétől a 20. század második évtizedéig* című, maradandó értékű állandó kiállítás jelentette. 2012. október 1-jén nyílt meg, és számos kisebb változtatás ellenére máig látható a múzeum központi, legnagyobb termében (5. kép). Nem úgy készült, mint a többi kiállításunk, hanem egy évtized tudatos munkájának esz-

5. kép: *A Hangszerek Magyarországon* állandó kiállítás a Zenetörténeti Múzeumban, 2012

szenciájaként kelt életre. Mintha a kisebb és nagyobb tárlatok csupán abból a célból születtek volna, hogy amikor túljutottunk a kívülről elvárt feladatokon, amikor kifogytunk minden támogatási lehetőségből, akkor mindezek „melléktermékei”, a bemutatáshoz előkészített műtárgyak és vitrinek ott álljanak készen, hogy elfoglalják helyüket a régóta tervezett hangszerkiállításban. Anna folyamatosan pályázott restaurálásra, raktárkorszerűsítésre és más részfeladatokra, a viszonylag jól finanszírozott Haydn-, Erkel- és Liszt-évfordulók idején pedig szándékosan azokat a hangszereket újította fel vagy tisztította meg, azokat a festményeket kérte kölcsön vagy másoltatta le, amelyeket e nagy vállalkozásához szánt.

A Hangszerek Magyarországon tárlatnak csodájára jártak, és az egyre élénkülő turistaforgalom közepette is nagy sikert aratott. Közben – Annával az élen – a 2010-es években egy sor olyan érdekes kiállításnak lehettünk közreműködői, amelynek kurátorai és munkatársai a Zenetudo-

mányi Intézet más osztályairól érkeztek. A korábbi laza együttműködés szorosabbá vált a zenetudomány különféle területeinek képviselőivel, miközben rengeteget tanulhattunk egymástól. Többek között 2012-ben került sor a *Folklorista Bartók*, 2013-ban a *Lajtha László emlékszoza* és a *Martin György, a néptáncutató és zenefolklorista*, 2014-ben *A 40 éves Zenetudományi Intézet 30 éve az Erdődy–Hatvani palotában*, 2016-ban *A zongorázó Bartók* és a *Bartók és kortársai*, 2017-ben a *Veress Sándor zeneszerző, tanár, kutató* és a Kodály Zoltánt ünneplő *Egy magyar mester a modernitás és a hagyomány útján*, 2019-ben az *Erkel-műhely*, 2020-ban pedig a *Beethoven Magyarországon* című időszaki tárlat megnyitására.

Mindezekkel párhuzamosan Anna számos régi terve is megvalósulásához érkezett az évtizedben. Elsőként a múzeum különösen gazdag zenei éremkollekcijából válogatott 2012-ben *Érmekek és jelvények a Zenetörténeti Múzeum gyűjteményéből* címmel, hiszen ez számít legfőbb saját területének: ebből írta disszertációját, számos előadást tartott és írást publikált a témában, továbbá egyik legjelentősebb munkája a *Telcs Ede éremművészete* című kötet (szerk. Ninkov K. Olga, Forum Könyvkiadó, 2015, magyar–szerb nyelven). Közben F. Dózsa Katalin művészettörténész közreműködésével folytatta Bartókné Pásztor Ditta letétbe helyezett hagyatékának feldolgozását, és ennek eredményeképpen kerülhetett sor 2016 decemberében az *Egy különleges élet tanúi* kiállításra, majd azonos címmel tanulmánykötet kiadására (szerk. Gombos László, MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2018).

A közvetlen kollégák is kaptak lehetőséget az önálló bemutatkozásra: 2017-ben jómagam készítettem a *Wanda Luzzato és Hubay Jenő budapesti hegedűiskolája*, 2019-ben Borz Zsófia ifjú kolléganő a *Magyar zene és képzőművészet* időszaki kiállítást. Együttes munka eredménye volt 2017-ben a Beregszászy Lajos emlékére rendezett *A magyar zongoragyártás fénykora*, 2021-ben pedig a *Tabányi Mihály, a magyar harmonika- király*. 2017-ben, Beregszászy születésének 200. évfordulóján konferenciát is rendeztünk, amelynek előadásai tanulmánykötetben jelentek meg *A magyar zongoragyártás fénykora. Beregszászy Lajos emlékezete* címmel (szerk. Gombos László, BTK Zenetudományi Intézet, 2021). Itt kell megemlékezni katalógusaink megbízható tervezőjéről, Solymosy Lajosról

(1950–2020), aki Annához hasonlóan Topolyáról származott, és a kilencvenes években szintén Magyarországra költözött. Azután is ő készítette kiállításaink grafikai munkáit, kiadványainkat, meghívóinkat és plakátjainkat, hogy visszament Szerbiába. Tökéletesen egy húron pendültek Annával, és még 2020-ban is hosszú távú terveket szőttek. Lajos a Beregszászy-kötethez sajnos már csak gondolatban láthatott hozzá.

A 2010-es években Anna egy másik elképzelése is megvalósult, miszerint az állandó hangszerkiállítás mellett hangszerműhelyek is helyet kaptak a múzeumban. Így került sor 2014-ben a Pilát Pál és Sáránszky Pál munkásságát bemutató *Magyar hegedűkészítő műhely és mesterhegedűk* tárlatra (6. kép), amely 2016-ban Etzler Berndnek köszönhetően a *Vonókészítés.hu – 30 magyar vonó* két vitrinjével egészült ki. Ugyanekkor az örökösök ajándékként egy értékes hagyaték került a múzeumba, és 2016 őszén lehetővé vált *A Sasvári Zongoraterem műhelye* állandó kamarakiállítás megnyitása is. Itt **különösen** a különös formájú húrfonógép kelt azóta is figyelmet a közönség részéről.

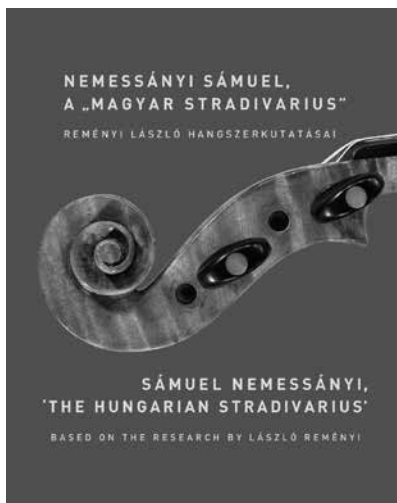
6. kép: Hegedűkészítő műhely a Zenetörténeti Múzeumban, 2014

7. kép: Baranyi Anna és vele szemben Michael Reményi a Reményi-kiállítás megnyitóján, 2018. április 19.

A 2014-es hegedűműhely-kiállítással Anna egy olyan úton haladt tovább, amely azóta is meghatározza a múzeumban végzett tevékenységét. Kiváló kapcsolatot alakított ki a magyar hegedűkészítő mesterekkel, akik ezernyi módon segítettek munkánkat, például kölcsönzéssel, ajándékozással és közönségszervezéssel. A hegedűműhely anyagának jelentős részét, a szecessziós üveges szekrényeket, a mesterleveleket és a nagy művészek által dedikált fényképeket Földesi Lajostól kaptuk, aki 2000-ben a Pilát-Sáránszky hagyatékot örökölte, a megnyitáskor pedig önálló termet kaptak a Sáránszky-tanítványok, akik saját hangszereiket és dokumentumaikat adták kölcsön. Anna céljai között egy olyan egyedülálló gyűjtemény létrehozása szerepelt, amelyben a magyar vonóhangszer-készítés összes jelentős mestere képviselteti magát. Elképzelése meghallgatásra talált, és évről évre kiváló hangszerekkel gazdagodtunk a készítőik ajándékai révén.

A *Magyar hegedűkészítők* sorozat 2015-ben *A Kónya család és a tanítványok* kiállítással folytatódott, 2018-ban pedig *A Reményi család öröksége* következett (7. kép). A személyes kapcsolatok és a kitartó munka veze-

8. kép: A Nemessányi-kötet címlapja, 2022

Michael Reményi, Guminár Tamás, a Magyar Hangszerész Szövetség és mások segítségével köszönhetően. 2022 elején jelent meg *Nemessányi Sámuel, a „magyar Stradivarius”*. *Reményi László hangszerkutatásai* címmel (szerk. Gombos László, BTK Zenetudományi Intézet) (8. kép). Nyilvános bemutatója június 30-án lesz intézetünk Bartók-termében, és Anna Nemessányi-kiállításának is ekkor lesz a megnyitója a Nemzetközi Nemessányi Hegedűkészítő Versenyhez kapcsolódóan, majd másnap ugyanitt Nemessányi-konferenciát rendezünk. A négy rendezvény nemcsak a hegedűkészítő munkásságára hívja fel a figyelmet, hanem a múzeum évtizedeken át lelkes munkására, vezetőjére és az események szervezőjére, a 70 éves Baranyi Annára is. Úgy hiszem mindezek méltó megkoronázását adják majd fél évszázados pályafutásának, a Zenetörténeti Múzeumban eltöltött harminc éves munkatársi és húsz éves vezetői tevékenységének.

A HANGSZEREK MAGYARORSZÁGON
(ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS A ZENETÖRTÉNETI MÚZEUMBAN,
2012)

